

Tizenkét évi irodalomtanítás után miért nem válnak tömegesen olvasókká a fiatalok?

A fenti címmel tartott egynapos szakmai konferenciát a Magyar Olvasástársaság (HUNRA) 2002. október 25-én az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében. A hat előadó különféleképpen közölte meg ezt a különösen nyugtalanító témát. A címben fölített kérdés megkérdőjelezi mindnyájunk munkájának hatékonyságát – tanítókét, tanárokét, könyvtárosokét egyaránt. Jól tesszük-e, amit tesszünk? Ismerjük-e azoknak az életkörülményeit, életrajzát, gondolkodásmódját, akik ránk vannak bízva? Hogyan alkalmazkodjunk az új körülményekhez, és miből ne engedjünk, ha hivatásunkat jól akarjuk betölteni?

Arató László, az ELTE tanára tizenkét pontban foglalta össze téziseit a magyartanítás válságáról. Ebből néhány gondolat:

– A magyartanítás súlyos, de elfedett válságban van: nem szívesen veszünk róla tudomást, mert a változtatás fárasztó, költséges, veszélyes lenne. A válság oka az, hogy 1978 óta a magyartanítás nem reagált a szociokulturális változásokra. Olvasóvá nevelés helyett irodalomtörténet-tanítás folyik. Elkezdjük Homérosszal, és mire a kortárs irodalomhoz jutnánk, ami a legmélyebben érintené a diákokat, kifutunk az időből, a teljesség ígérete rohanásra kényszerít.

– A rendszerváltás utáni tanítás dokumentumközpontúvá lett: a szabályozott tantervek nem adnak gyakorlati eligazítást a magyarórákra.

– Nagyobb eredményeket hozna a személyes, a jelen idejű és a népszerű felé való nyitás.

– A művek olvasása, értelmezése *helyett* nevet, adatokat kell bemagolnia a diáknak. Pótszer-tankönyvcsaládok vannak forgalomban. Magukra a művekre nincs is szükség. A könyvpiac tele van kivonatokkal, kidolgozott érettségi tételekkel.

– Helyesebb lenne műveket, témákat, szövegeket tanítani. Az olvasás tizenkét éven át való fejlesztése lenne a feladat.

– A képességfejlesztő programok kidolgozását nem várhatjuk sem központi helyről, sem házilagos barkácsolástól. Erre specializálódott munkacsoportokra lenne szükség, egy koordiná-

ló központtal, az ő feladatuk lenne alternatív programokat létrehozni.

– Ismeretközlés helyett kommunikációs képességfejlesztésre van szükség. Ha a felnövekvő nemzedéknek nem fejlődik ki ez a képessége, a társadalmi kohéziót veszélyeztetjük.

Balatoni Teréz, a Babits Mihály Gimnázium tanára:

Az irodalom a maga művészi kódjaival idegen nyelvvé kezd válni az új nemzedék számára. Még hat éve sem számoltunk ennyi lefelé niveláló hatással, mely nemcsak az esztétikai, hanem a morális érzéket is kikezdi. Szakadék van a klasszikus művek etikai szemlélete és a mai világszemlélet között. A művek azzal szembesítik az embert, hogy nem jól él, ezért leteszi a könyvet, és nézi a „valóság-show”-t.

Az értékeket ellenható közegben kell közvetítenünk. A társadalmi minták is egyre távolodnak az iskola klasszikus értékrendjétől. Közben amíg a magyartanításra fordítható óraszám csökkent, az irodalomtörténet újabb ötven évvel növekedett.

Tudjuk-e, milyen értékrendet hoznak otthonról magukkal diákjaink? Lemondhatunk-e az értékekről?

Nem tehetünk egyenlőségjelet az irodalomtanítás és az olvasáskultúra fejlesztése közé. Érdeklétté kell tennünk a diákokat az olvasásban:

– Próbáljanak meg választ keresni az őket foglalkoztató kérdésekre.

– Beszéljessünk az olvasottakról.

– Motiválja őket az is, ha jó jegyet kapnak érte.

– Ha többen olvasták ugyanazt, és beszélgetnek is róla, ez erősíti a közösséghez való tartozást.

Nehézség az, hogy az irodalom csak egy tantárgy a többi között. Időigényes, sok háttértudást követel. Készségek sokaságát várja el tőlünk.

Vajon olyan műveket tanítunk-e, melyek érdeklétté teszik tanítványainkat? Érdemes újraolvasni és újragondolni a klasszikusokat.

Előadónk körkérdést tett föl 11–12. évfolyamosoknak: fontosak-e a kötelező olvasmányok? Meglepő módon egyértelműen *igen*nel válaszoltak. Elvárják, hogy közvetítsék számukra az értékeket, a kultúrát, és erre az iskolát tartják a legalkalmasabbnak.

Cserhalmi Zsuzsa előadásából:

Mindent hamarabb tanítunk meg a kellesténél. Ez baj. A tizenkét éves irodalomtanítás sem

mentes ettől a problémától. Tizenkét éves korig nem kellene szövegmagyarázat, csak olvasástanítás és sok-sok olvasás.

Az olvasás mint előfeltétel eddig adva volt mindenfajta tanulás számára. Ma viszont, ahogy a gyerekeknek az olvasás nehézséget okoz, úgy mi is nehezen értjük az ő nyelvüket. Egy videoklip villódzó képeit nem tudjuk narratívan visszaadni, míg a gyerek tökéletesen érti.

Betűközpontú világ helyett képközpontú világban élünk. Ha verbálisan kell visszaadniuk egy művet, úgy nem sikerül. Ha filmkockákban képzelgetjük el velük, úgy inkább.

Az irodalomtanítás beavatás a felnőttek világába. A legérdekesebb témával: önmagával kell szembesíteni a diákat.

Kipróbálhatjuk, mennyire ismerjük vagy nem ismerjük egymás világát: én mondom húsz nevet, hányat ismernek belőle a gyerekek. Ők mondanak húsz nevet, hányat ismerek én.

Figyelnünk kell a szubkultúrára is. Akik huszonöt éve szubkulturális elemek voltak, azok között ma Liszt-díjasok vannak. Az önmagára reflektáló személy képes csak másokra figyelni. Erre taníthatunk az irodalomolvasással.

Fenyő D. György egy filmbeli képsort képzelgetett el hallgatóival: egy kisfiú levesz egy könyvet a polcról, leheveredik a díványra, olvasni kezd, elalszik rajta, s az olvasottak megelevenednek álmában. Nekünk, felnőtteknek még ilyen képünk van az olvasásról, így olvasunk. Az olvasási szokások azonban átalakultak, s a magyartanítás elbizonytalanodott. Az irodalom lényegében konzervatív tantárgy: a legnemesebb hagyományokat örökíti át. A vizuális kultúra került előtérbe, a kereskedelmi tévé megjelenése pedig robbanást okozott a tévézési szokásokban.

De ha meggondoljuk, a könyvnyomtatás fel-találásakor is voltak válságjelenségek. Az egyedileg elkészített mives kódexekhez képest minőségromlást jelentett a könyvek tömeges előállítása. Ma azt fájjalhatjuk, hogy a Pallas lexikon nem húsz kötetben áll a polcunkon, hanem egy CD-n, de így hozzáférhetőbb. Nem kell tartanunk az oktatás tömegesedésétől. Az a kérdés, hogyan használjuk ki ezt a lehetőséget. Elemezhetjük pl. az SMS-ek, e-mailek nyelvezetét, beszélhetünk illetanukról.

A tankönyvpiacot irodalmi CD-ROM-okkal kellene kiegészíteni, olvasásfejlesztő programokat kellene terjeszteni. A szakképző iskolákból

kerül ki a legtöbb funkcionális analfabéta. Nekik kellene több segítő program. A könyvtár pedig legyen találkozóhely, odajárni mindenkinek vonzó időtöltés legyen.

Fűzfa Balázs, a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola docense:

A konferencia címében feltett kérdés egy konszenzuson nyugszik: olvasni jó. Ki kell egészítenünk: olvasni nehéz. Erőt próbáló folyamat egy jelrendszer megfejtésére.

Az előadó háromszor hét pontban foglalta össze mondanivalóját, ebből a három fő pontot emelem ki:

1. Miért nem olvasnak?

2. Mit nem teszünk jól?

3. Mit kell tennünk, hogy olvassanak?

1. – Mert csak vízszintesen olvasnak, nem ismerjük és nem tanítjuk a gyorsolvasást.

– Mert nem tanítunk tanulásmódszertant.

– Mert irodalomtörténetet tanítunk és nem kreatív írást. Az alsóban elkezdett fogalmazástanítás abbamarad. Verset sem íratunk.

– Más az olvasásfogalmunk, mint tanítványainknak. A lineáris olvasást erőltetjük, ők meg a digitális olvasást ismerik jobban.

– Ellopjuk a gyerekektől az olvasásra szánható időt: nincs idejük olvasásra, az élmény megélésére.

2. – Nem biztos, hogy a gyerekeket azzal kéne gyötörnünk, amivel gyötörjük.

– Nem biztos, hogy csak a betűolvasás az olvasás. Más jeleket rengeteget olvasnak.

– Nem jókor, jól, keveset és szépet adunk nekik olvasni.

– Az irodalomtanítás mellett az olvasástechnika tanításával is baj van.

– Nem kéne szembefordulnunk az újfajta szöveg-hordozókkal.

– Nem biztos, hogy tanítanunk kell Homéroszt és az Egri csillagokat, de biztosan baj, hogy leendő magyartanárok szakmunkásképzőn, levelezőn végeztek, és nem olvastak egyetlen regényt sem.

– Gyerekeink mást és másképpen olvasnak.

3. – Tanítsunk tanulni.

– Írjuk át az irodalomkönyveket.

– Ne vegyük el az időt.

– Neveljünk leendő olvasókat és leendő színházi közönséget.

– Higgyük el, hogy élni olvasás nélkül is lehet, de mi tudjuk, hogy nem érdemes. Ezt bizonyítsuk be az irodalomórán.

Orbán Györgyi, a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem tanára: Az előadássorozat címe egy vereség beismerése. Ezt a vereséget a tévé, a számítógép, a képek, a hangok gubanca idézi elő. Ki felelős a katasztrófáért? Sürgősen tenni kéne valamit!

Gondolatban lépünk egy nagyot hátra az időben. Platón *Phaidrosz* című dialógusa az írás alacsonyabbrendűségéről érvel az élőszóval szemben. Szókratész azt kérdezi: Az emlékezet és a tudomány varázseszköze az írás? Vagy éppen az emlékezet feledése? Az írásban bizakodva nem gyakoroljuk emlékezőtehetségünket. A tudásnak csak a látszatát adja az írás. Milyen időszerű! Cseréljük csak föl az írás fogalmát a tévével és az internettel! Az írás csak megismétli az elhangzottakat. Csak az emlékeztetés eszköze, nem az emlékezésé. Az írás jelentése kizárható azok számára, akik álnokul kiforgatják jelentését. A gondolkodás, a képzelőerő működését hiányoljuk a tévézésben is.

Platón figyelmeztet a Dialógusokban: gondolkodás nélkül semmit se fogadjunk el. Az írás megértésre, közvetítésre vár. Az olvasás nemcsak felhangosítása az írásnak, hanem értelmezése is. A Szentírás magyarázatot igényel ugyan, de elsőbbsége van minden magyarázattal szemben. A költői szövegekkel ugyanez a helyzet. Önbeteljesítő szövegek. Nem lehet előlük kitérni. Nem töltenek be eszközfunkciót. A mesét nem információnyerés céljából hallgatják. Maga a szöveg lép föl igényekkel a hallgatóval szemben. Spontán működésbe lép a képzelőerő. A gyermek a dialogikus hallgatásával részt vesz a teremtés folyamatában, s ezáltal önmagát is megérti.

A konferenciát tisztújító közgyűlés követte, melyen bemutatkoztak az elnök-, alelnök- és tanácsstagjelöltek. Az Olvasástársaság „nagy öregjeit”, *Nagy Attila* és *Gereben Ferenc* olvasáskutatót s a többi alapító tagot *Rigó Béla* – magát is beleértve – „takaréklánglelkeknek” nevezte, s biztatta a fiatalságot, hogy vegyék át a stafétabotot.

A megválasztott, érzékelhetően fiatalított, új tisztikar: *Bartos Éva* elnök, *Bocsák Veronika* alelnök, a tanács további tagjai: *Adamikné Jászó Anna*, *Boldizsár Ildikó*, *Fűzfa Balázs*, *Gereben Ferenc*, *Komáromi Gabriella*, *Nagy Attila* tiszteletbeli elnök, *Rigó Béla*, *Steklács János*.

Az előadássorozat gondolatait továbbfűzve, saját munkánkra alkalmazva lesz feladatunk bőven az elkövetkező időkben. (*Elekfi Erzsébet* könyvtáros, *Elő-Tér Általános és Művészeti Iskola*)

Magyar könyvtárak határainkon innen és túl

A határon túli magyarok XI. fesztiválja keretében a Csorba Győző Megyei Könyvtár a fenti címmel október 15-én konferenciát rendezett. A résztvevők érdekes előadásokat hallhattak a téma tágabb – a nemzeti lét, a kisebbségi állapot, az identitás és a kultúra szerepe – összefüggéseiről, valamint szorosabban a könyvtár mint kulturális intézmény jelentőségéről a határon túli magyarság életében. Ez esetben is, mint általában, szó esett a szomszédos országokkal való kapcsolat történelmi, politikai és kulturális vonatkozásairól is.

Megnyitójában *Bokor Béla*, a megyei közgyűlés alelnöke Mocsáry Lajost idézte: „Legyünk bármely véleménnyel korunknak az anyagi iránya felől, ismerjük el bármennyire a kényszerűséget az anyagi haladás terén... soha ne feledjük el, hogy természetünknel fogva nekünk a szellemi és erkölcsi érték lehet csak erős oldalunk.” A továbbiakban a hazai szakirodalom alapján áttekintést adott a magyar kisebbségpolitikáról, az egyéni és csoportos identitásra befolyást gyakorló, statisztikailag is megfogható tényezőkről (térbeli, földrajzi elhelyezkedés, vallás, kisebbségi elit, nyelvhasználat, ünnepek), majd így folytatta: „Mai konferenciánk a kulturális élet, ezen belül a könyvtári tevékenység s a könyvkultúra közvetítésének a nemzeti identitás elmélyítésében betöltött szerepét és megőrzésének (sokak számára egyetlen) lehetőségét, jelenlegi helyzetét vizsgálja erdélyi és vajdasági tapasztalatok alapján.”

Szólt a magyar könyvtárügy jogi szabályozásának a határainkon túl élő magyarságot érintő rendelkezéseiről, illetve a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma könyvtári osztálya ezekhez kapcsolódó elképzeléseiről és gyakorlati megvalósulásuk érzékelhető eredményeiről. „Az NKÖM könyvtári osztályának az elképzelése a kezdetektől az volt, hogy minden olyan lehetőséget biztosítsunk a szomszédos államokban élő magyaroknak, amelyet a Magyarországon élőknek is biztosítunk. Melyek ezek a kedvezmények? A diákigazolvánnyal járó ötven százalékos kedvezmény, valamint az a rendelkezés, mely szerint a közgyűjteményekben dolgozók (könyvtárosok, muzeológusok, közművelődési dolgozók) térítés nélkül látogathatják a könyvtárakat, illetve múzeumokat, s a fenntartó egyéb kedvez-